

Pregled klasičnih socioloških teorija

Sadarić, Luka

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:373631>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Luka Sadarić

**PREGLED KLASIČNIH SOCIOLOŠKIH
TEORIJA**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

LUKA SADARIĆ

**PREGLED KLASIČNIH SOCIOLOŠKIH
TEORIJA**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: prof. dr. sc., Renato Matić

Zagreb, 2023.

Sažetak

Cilj ovog rada je napraviti pregled triju najistaknutijih klasičnih socioloških teorija. Analizirat ćemo njihove sastavne dijelove i perspektive gledanja na društvo, kako bismo identificirali njihove dodirne točke, kao i ključne razlike.

Najistaknutije klasične sociološke teorije su funkcionalizam, konfliktna teorija i simbolički interakcionizam. Usporedit ćemo razlike između funkcionalističkog fokusa na harmoniju i sklad s jedne strane, s naglaskom na društvene promjene i sukobe u konfliktnoj teoriji s druge strane, kao i razlike između makrosociološkog pogleda funkcionalizma i konfliktne teorije s mikrosociološkom perspektivom simboličkog interakcionizma.

Pozornost ćemo obratiti i na kritike ove tri klasične teorije kako bismo ukazali na njihove nedostatke i propuste.

Ključni pojmovi: sociološka teorija, funkcionalizam, konfliktna teorije, simbolički interakcionizam, kritika socioloških teorija

Sadržaj

1. Uvod.....	5
2. Funkcionalizam.....	6
2.1 Kritika Funkcionalizma	8
3. Konfliktna teorija	9
3.1. Kritika konfliktne teorije	11
4. Simbolički interakcionizam	12
4.1. Kritika simboličkog interakcionizma	14
5. Zaključak.....	16
6. Popis literature	17

1. Uvod

Od osnutka znanosti i Comteovog kovanja pojma „sociologija“ pa sve do danas vodi se diskusija i prepirka oko načina na koji se društvo objašnjava i proučava. Ta debata odvija se već godinama uz konstantne pronalaskе i pobijanja novih teorija i načina na koje se društvo može objasniti i definirati. Kroz ovaj rad nastojimo objasniti i analizirati tri najistaknutije klasične sociološke teorije.

Prva sociološka teorija koja je uspjela donekle objasniti društvo bila je pozitivizam, koja analizira društvo na temelju načina na koji prirodne znanosti proučavaju prirodu. Temelj pozitivizma je znanstveni i faktički pristup proučavanja društva. Iz pozitivizma se pojavila prva sociološka teorija koju analiziramo u ovom radu: funkcionalizam. Funkcionalizam je niknuo zajedno sa samom sociologijom te se njegovi tragovi mogu naći u radovima prvih sociologa kao što su Auguste Comte, Herbert Spencer i Emile Durkheim.

Međutim, sociolozi koji su došli nakon njih nisu bili zadovoljni načinom na koji funkcionalizam objašnjava i definira društvo i njegove dijelove. Među njima najprominentniji bio je Karl Marx. Karl Marx se prvenstveno fokusirao na dinamiku u društvu te na konflikte među klasama. Njegove ideje su kasnije poopćene u širu sociološku teoriju zvanu konfliktna teorija ili teorija sukoba.

Funkcionalizam i konfliktna teorija bili su fokusirani na makrosociološki aspekt društva te su kritizirane, od strane sociologa poput George Herbert Meada i Herbert Blumera, da zanemaruju ulogu i moć pojedinca. Iz te ideje, koja u sredinu društva stavlja pojedince i interakcije među tim pojedincima, razvio se simbolički interakcionizam.

Oko socioloških teorija se i dan danas vodi debata. Svaka od njih na zadovoljavajući način objašnjava jedan aspekt društva, zanemarujući druge aspekte. U ovom radu nastojimo ponuditi pregled funkcionalizma, konfliktne teorije i simboličkog interakcionizma, te objasniti njihove temeljne karakteristike kroz razmišljanja predstavnika navedenih socioloških teorija, kao i njihove nedostatke kroz tvrdnje njihovih kritičara.

2. Funkcionalizam

Prije nego li započnemo analizu socioloških teorija, bitno je objasniti što je točno sociološka teorija. „Sociološka teorija je niz ideja pomoću kojih objašnjavamo ljudsko društvo“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 496). Dakle, to je niz ideja koje objašnjavaju što je društvo, koji su njegovi dijelovi i kako funkcioniraju međusobno. Prvu sociološku teoriju koju ćemo analizirati je i prva koja je nastala - funkcionalizam.

Funkcionalizam je makrosociološka teorija koja se odnosi na društvo kao cjelinu. Kao sociološka teorija, funkcionalizam „promatra društvo kao jedan sustav, to jest kao niz međusobno povezanih dijelova koji zajedno tvore cjelinu. Temeljna jedinica analize jest društvo, i njegovi se različiti dijelovi shvaćaju u prvom redu u kategorijama njihova odnosa prema cjelini.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 496) Taj odnos se ostvaruje u funkcijama različitih dijelova društva te u načinu na koji one doprinose društvu. „Pojam funkcije u funkcionalističkoj analizi odnosi se na doprinos jednoga dijela cjelini. Točnije, funkcija bilo kojeg dijela društva jest njegov doprinos osiguranju funkcionalnih preduvjeta društvenog sistema. Dijelovi sistema funkcionalni su utoliko ukoliko održavaju sistem i pridonose njegovu opstanku.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 498) Primjer tih dijelova su obitelji ili religija te se oni „... interpretiraju u vezi s njihovim doprinosom sustavu kao cjelini.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 497) Dakle svaki dio društva obavlja svoju funkciju te se kroz nju definira. Kroz obavljanje te funkcije on doprinosi drugim dijelovima društva koji obavljaju svoje različite društvene funkcije te na taj način održavaju društvo.

Takav način funkcioniranja društva može se usporediti s načinom funkcioniranja ljudskog tijela. „Prvi su funkcionalisti često isticali analogiju između društva i organizma kao što je ljudsko tijelo. Dokazivali su kako pojam o bilo kojem organu u tijelu, naprimjer srcu ili plućima, uključuje poimanje njegova odnosa prema drugim organima, a posebno njegova doprinosa održavanju organizma. Na isti način, poimanje bilo kojeg dijela društva zahtijeva analizu njegova odnosa prema drugim dijelovima i, što je najvažnije, njegova doprinosa održavanju društva.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 497)

Svaki dio mora obavljati svoju funkciju kako bi se održavalo društvo, međutim moguća je neuspješnost u obavljanju te funkcije u kojem slučaju ono postaje disfunkcionalno. Pojam disfunkcije odnosi se na „...djelovanje bilo koje društvene institucije koja šteti održavanju društva.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 498) Međutim pojam disfunkcije je često samo u pozadini radova i promišljanja funkcionalista.

Potrebno je naglasiti i AGIL shemu Talcotta Parsonsa. AGIL shema dijeli općenite podsisteme ljudskog djelovanja na četiri vrste. Ona „analizira svaki sistem djelovanja u pogledu sljedećih četiri funkcionalnih kategorija, koje se tiču: (1) održavanja najviših vladajućih ili upravljačkih obrazaca; (2) unutrašnje povezanosti sustava; (3) njegove usmjerenosti na postizanje ciljeva u odnosu na njegovo okruženje; (4) na njegovu općenitiju prilagodbu općim uvjetima okružja,...“ (T. Parsons, 1977: 24) Parsons primjenjuje AGIL shemu kroz ideju pomične ravnoteže. Pomična ravnoteža je definirana kao sistem u kojem će promjena u jednom dijelu društva, npr. prilagodbi, „rezultirati poremećajem društvenog sistema kao cjeline. Drugi će dijelovi sistema djelovati tako da ga vrate u stanje ravnoteže. Parsonsovim riječima: 'Kad jednom dođe do poremećaja u uravnoteženom sistemu, pojavljuje se tendencija reakcije na te poremećaje, koja ima tendenciju da ponovo uspostavi ravnotežu u sistemu'. Ta će reakcija dovesti do stanovite promjene, ma kako malene, u sistemu kao cjelini. Premda društveni sistemi nikad ne postižu potpunu ravnotežu, oni tendiraju prema tom stanju.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 504)

Kao makrosociološka teorija, funkcionalizam stavlja pojedinca u pozadinu te, kako je tvrdio Durkheim, smatra da „pripadnike društva sapinju 'društvene činjenice', 'načini djelovanja, mišljenja i osjećanja koji su izvan pojedinca, a posjeduju moć prisile pomoću kojeg mogu njime upravljati“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 499) Isto kao i sve druge dijelove društva u funkcionalizmu, objašnjavanje društvenih činjenica uključuje i „analizu njezine funkcije u društvu, njezinog doprinosa 'općim potrebama društvenog organizma', njezine 'funkcije u uspostavljanju društvenog poretka.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 500) Prema funkcionalistima, „čovjek je shvaćen kao kreacija sistema“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 507) Prema funkcionalistima, funkcija i uloga pojedinca je da udovoljava društvu i pripomaže u funkcioniranju njegovih dijelova. „...društveni sistem ima potrebe, a ponašanje je njegovih članova oblikovano tako da tim potrebama udovolje.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 507)

U analizi funkcionalizma bitno je spomenuti postulate funkcionalizma kako ih je definirao i kritizirao Robert King Merton. Merton tvrdi da „...funkcionalni analitičar usvaja obično tri međusobno povezana postulata, koja su se pokazala diskutabilnim i nepotrebnim funkcionalnoj orijentaciji...“ (R. K. Merton, 1979: 86). Ta tri postulata „tvrde da su, prvo, standardne društvene aktivnosti ili kulturne jedinice funkcionalne za čitav društveni ili kulturni sistem; drugo, da sve takve društvene ili kulturne jedinice ispunjavaju sociološku funkciju: I treće, shodno tome, da su te jedinice nužne.“ (R. K. Merton, 1979: 86). Prvi postulat zagovara funkcionalno jedinstvo koje se može definirati kao „...stanje u kojem svi dijelovi društvenog

systema djeluju zajedno s dovoljno harmonije ili unutrašnje konzistencije, tj. bez stvaranja trajnih sukoba koji se ne mogu razriješiti niti regulirati.“ (R. K. Merton, 1979: 87) Međutim Merton kritizira prvi postulat tvrdeći kako „sva društva nemaju tako visok stupanj integriranosti u kojem je svaka kulturno standardizirana aktivnost ili vjerovanje funkcionalna za društvo u cjelini i jednoobrazno funkcionalna za ljude koji žive u njemu.“ (R. K. Merton, 1979: 88) Drugi postulat ili postulat univerzalnog funkcionalizma „tvrđi da sve standardizirane društvene ili kulturne forme imaju pozitivnu funkciju.“ (R. K. Merton, 1979: 92) Međutim taj postulat „odvlači kritičku pažnju od mnoštva nefunkcionalnih posljedica postojećih kulturnih formi.“ (R. K. Merton, 1979: 92) Treći postulat ili postulat o nužnosti tvrdi da „u svakom tipu civilizacije, svaki običaj, materijalni predmet, ideja ili vjerovanje imaju neku vitalnu funkciju, zadatak da postigne i predstavlja nužni dio unutar cjeline kao funkcionalističke.“ (R. K. Merton, 1979: 94) Za postulat o nužnosti Merton tvrdi da „...oni teoretičari koji govore o nužnosti standardiziranih aktivnosti ili vladajućih institucija zbog njihove utvrđene funkcije u potkrepljivanju zajedničkih sentimenata, moraju uzeti u obzir funkcionalne supstitute...“ (R. K. Merton, 1979: 97) Kroz kritiku ta tri postulata funkcionalizma, Merton ublažuje pogled funkcionalizma na sukobe i disfunkcije, te diskreditira teoriju apsolutne harmonije društva.

2.1 Kritika Funkcionalizma

Funkcionalizam kao sociološka teorija ima nedostatke, koje su istaknuli mnogi kritičari funkcionalizma, u dva glavna faktora. Funkcionalisti učinkovito objašnjavaju način na koji društvo funkcionira te ulogu pojedinih dijelova društva. Međutim, funkcionalističko razmišljanje izostavlja prisutnost i važnost sukoba i konflikta u društvu, kao i društvenih promjena i dinamike, te ne priznaje ulogu koju pojedinac posjeduje u izgradnji i održavanju društva.

Prvi od navedenih problema na koji ćemo se fokusirati je neobaziranje na društvene promjene, nesklad i sukobe. Haralambos tvrdi da „funkcionalizmu se često prigovara da nije uspio adekvatno objasniti društvene promjene. Ako je sistem u ravnoteži sa svojim različitim dijelovima koji pridonose redu i stabilnosti, teško je shvatiti zašto se mijenja.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 503) Dakako, ako je društvo u perfektnom stanju harmonije i sklada, ono se nema razloga mijenjati. U tom aspektu funkcionalizam ne uspijeva objasniti važnost ni izvor društvenih promjena. „Merton je pokušao ratificirati taj problem kroz pojam disfunkcije. Pojam disfunkcije odnosi se na „...djelovanje bilo koje društvene institucije koja šteti održavanju društva.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 498) Međutim, problem funkcionalizma je u tome da „zaokupljeni uglavnom time da ispituju kako se udovoljava funkcionalnim preduvjetima,

funkcionalisti su se usredotočili na funkcije više nego na disfunkcije.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 499) Slijedom manjka fokusa na disfunkcije i nepravilnosti u društvenoj strukturi „funkcionalizmu često predbacuju da uglavnom ignorira prisilu i sukob.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 507)

Druga karakteristika funkcionalizma koju kritičari prepoznaju kao nedostatak je manjak fokusa na ulogu i važnost pojedinca. Taj nedostatak dijele sve makrosociološke teorije. Kuvačić tvrdi da „osnovna slabost systemske, funkcionalne analize je u tome što ona, usprkos svim mogućim varijantama 'otvorenosti' i 'fleksibilnosti', gotovo potpuno zastire dimenziju ljudske spontanosti i prakse, što je neoprostivo i fatalno kad se postavi pitanje o općim povijesnim trendovima suvremenog života.“ (I. Kuvačić, 1988: 101) Dakle, prema Kuvačiću, za definiranje društva i njegovih dijelova, bitno je uvrstiti i „spontanost i praksu“ pojedinaca. Funkcionalizam gleda na društvo kao cjelinu te zbog toga „kritičari funkcionalizma često dokazuju kako, po toj teoriji, pojedinac nema gotovo nikakve kontrole nad svojim postupcima. Čini se da sistem upravlja pripadnicima društva, umjesto da oni konstruiraju vlastiti društveni svijet.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 499)

3. Konfliktna teorija

Druga sociološka teorija koja je stekla masovnu popularnost je konfliktna teorija. Njen utemeljitelj je Karl Marx čije se viđanje konflikta bazira na ekonomskim i klasnim standardima, ali je svakako dovoljno detaljno da služi kao temelj za analizu konfliktne teorije.

Konfliktna teorija se fokusira na dinamički aspekt društva, na način na koji se događa promjena u društvu i među dijelovima društva. Za razliku od funkcionalizma, koji smatra da je standardno stanje društva harmonija, konfliktna teorija vidi društvo kao konstantnu arenu sukoba. „Povijest ljudskog društva proces je napetosti i sukoba. Društvena promjena nije glatko, uredno napredovanje koje se postupno razlistava u harmoničan razvoj. Naprotiv, ona polazi od proturječnosti ugrađenih u društvo koje su izvor napetosti i koje konačno postaju izvor otvorenog sukoba i korjenite promjene.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 508)

Prema konfliktnoj teoriji „sukob osigurava dinamičko načelo, izvor promjene.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 509) te je ta promjena izvor novih sukoba i tako unedogled. Konflikt i promjena su standardno stanje društva. „Intenzitet borbe između nepomirljivih sila raste dok ne dođe do konačnog sraza. Posljedica je iznenadan skok naprijed, koji stvara novi niz sila na višem stupnju razvoja. Dijalektički proces tad opet započinje, jer proturječja između tih novih sila uzajamno djeluju i sukobljavaju se, potičući promjenu.“ (M. Haralambos, R.

Heald, 1989: 509) Ta promjena je nužna za napredak društva. Marx „izjavljuje da se klase i institucionalne strukture društva moraju radikalno mijenjati i da se mijenjaju upravo onda kada one ne mogu više obuhvaćati daljnji razvoj tehnologije i organizacije proizvodnje.“ (V. Afrić, 1989: 139)

Taj sukob je najvidljiviji, i po Marxu najvažniji, kada se radi o sukobu između klasa. U Marxovom shvaćanju te klase su bile zvane buržoazija i proletarijat, međutim, u uopćavanju marksističkih ideja, te društvene grupe su nazvane dominantna i potlačena skupina. Između njih se odvija sukob u kojoj dominantna skupina iskorištava i profitira od druge potlačene skupine koju čini većina. „S toga stajališta, društveni poredak nameću oni koji su moćni, i vrijednosni konsenzus naprosto je ozakonjenje položaja vladajuće skupine.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 508) Zbog toga se rađa sukob između te dvije skupine. Potlačena većina se buni protiv dominantne manjine koja profitira od njih. „Budući da jedna skupina ostvaruje dobit na račun druge, sukob interesa postoji između manjine, koja posjeduje proizvodne snage, i većine, koja obavlja proizvodni rad. Napetost i sukob koje to proturječije stvara glavna su pokretačka sila društvene promjene.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 509)

Kao i funkcionalizam, konfliktna teorija kao makrosociološki pogled na društvo umanjuje važnost i sposobnosti pojedinca tvrdeći da „... čovjekovu svijest oblikuju ekonomske sile koje ne ovise o njegovoj volji i koje su izvan njegove kontrole.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 515) Unatoč tome što su obje teorije makrosociološke, konfliktna teorija, tj. marksizam, često se smatra suprotnom funkcionalizmu. Fokusira se na sukobe, nejednakosti, društvene promjene i dinamiku, umjesto na funkcije, harmoniju i sklad. „Funkcionalizam polazi od faktičkog i s njim se zadovoljava, dok marksizam kritizira faktično u ime mogućeg, kritizira sadašnje u ime budućeg.“ (I. Kuvačić, 1988: 45)

Važnosti sukoba koji se nalaze u temeljima konfliktna teorije istaknuo je i Lockwood. „...Lockwood dokazuje da su sukobi interesa ugrađeni u društvo, budući da svi društveni sistemi uključuju takmičenje za oskudna sredstva. Sukob nije naprosto sporedna karakteristika sistema koji je obuhvaćen vrijednosnim konsenzusom. Naprotiv, on je središnji i integralan dio samog sistema.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 508) Važnost sukoba, prema konfliktnoj teoriji, nalazi se u povezanosti sukoba s društvenim promjenama. Sociolozi konfliktna teorije tvrde da „... svaki proces promjene uključuje napetost između nepomirljivih sila.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 508) Ta napetost eskalira u sukob iz kojeg nastaju nove promjene. Sukob koji je izazvao promjenu „proizvodi nove pojmove, koji stvaraju temelj za“, novu, „društvenu promjenu.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 509)

3.1. Kritika konfliktne teorije

Konfliktna teorija na efektivan način objašnjava i definira važnost sukoba i društvenih promjena za društvo. Međutim ona, u svojem poimanju društva, izostavlja dva krucijalna faktora. Važnost pojedinca te važnost i nužnost ravnoteže i harmonije u društvu.

Kao i funkcionalizam, konfliktna teorija je makrosociološka teorija, tj. teorija koja se fokusira na društvo kao cjelinu i totalitet, te ne uzima u obzir važnost pojedinca. Makrosociološke teorije sklone su „... prikazivati akciju kao mehaničku reakciju na prisile društvenih sistema. Iz takve perspektive nije moguće shvatiti 'društveno djelovanje pojedinaca u ljudskom društvu kao njihovu konstrukciju, do koje dolaze procesom interpretacije. Umjesto toga, akcija se tretira kao proizvod faktora koji djeluje na pojedinca i kroz njega.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 519) Dakle makrosociološko poimanje društva ne uzima u obzir važnost, ulogu, ni subjektivnost pojedinca. Kritičari konfliktne teorije ističu Marxovo razmišljanje prema kojem se „povijest može predočiti kao mehanički proces, usmjeravan ekonomskim silama koje se pokoravaju 'željeznim zakonima'. Čovjek je natjeran da djeluje u okvirima prisila koja mu ekonomija nameće te pasivno reagira na bezlične sile umjesto da aktivno izgrađuje vlastitu povijest.“ Dakle, konfliktna teorija ni na koji način na priznaje važnost i 'moć' pojedinca u stvaranju društva i društvene stvarnosti, već tvrdi da „... čovjekovu svijest oblikuju ekonomske sile koje ne ovise o njegovoj volji i koje su izvan njegove kontrole.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 515)

Konfliktna teorija se često smatra suprotnom funkcionalizmu. Dakle, na isti način na koji funkcionalizam ne uzima u obzir društvenu dinamiku i sukobe, konfliktna teorija ne uzima u obzir društvenu statiku i ravnotežu. Parsons tvrdi da „je za društveni život tipična uzajamna korist i mirna suradnja, a ne uzajamno neprijateljstvo i razaranje.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 501) Izostavljanje harmonije i ravnoteže vodi do poteškoća u objašnjavanju društvenog svijeta. S obzirom na sukobe i „...proturječja kojima su opterećena povijesna društva, čini se teško objasniti kako su se održala na životu“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 27) Teško je objasniti kako društva opstaju ako su u konstantnom stanju sukoba i konflikta, tj. društvenih promjena. U određenom trenutku društvo mora postići barem kratkovremenu ravnotežu zato što stalni sukobi i „... proturječja u infrastrukturi napokon će dovesti do raspada sistema i stvaranja novoga društva.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 28)

4. Simbolički interakcionizam

Treća i posljednja sociološka teorija koju analiziramo u ovom radu je simbolički interakcionizam. Riječ je o novijoj teoriji u usporedbi s funkcionalizmom i konfliktnom teorijom, te o prvoj prominentnoj mikrosociološkoj teoriji. Kao mikrosociološki pogled na društvo, simbolički interakcionizam stavlja pojedinca u središte društva i svih procesa unutar njega. Prema Kuvačiću „...metodološki individualizam polazi od pretpostavke da je društvo proizvod „individualnih inicijativa i njihovih interakcija, a ne da postoji 'sveobuhvatni totalitet' koji uvjetuje ljudsko ponašanje. U takvoj perspektivi biti sastavni dio društva ne znači 'pripadati' društvu, nego biti suveren i aktivan u zajednici s drugima u 'stvaranju' društva.“ (I. Kuvačić, 1988: 197) Dakle pojedinci kroz svoje djelovanje, interakciju i interpretiranje stvarnosti stvaraju društvo.

Prema simboličkom interakcionizmu najbitniji dio društva su interakcije između pojedinaca te način na koji se kroz njih stvara društvo, a ta interakcija zasnovana je na simbolima. „S Meadova stajališta, ljudska misao, iskustvo i vladanje bitno su društveni. Njihov je priroda rezultat činjenice da ljudska bića uzajamno djeluju putem simbola...“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 516) Simboli su dakle najvažnija stavka u interakciji pojedinaca. Oni „...nameću određena značenja predmetima i događajima...“, te „...osiguravaju sredstva pomoću kojih čovjek može biti u smisljenoj interakciji sa svojom prirodnom i društvenom sredinom.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 517) Sociolozi simboličkog interakcionizma ističu tu važnost simbola te tvrde kako „bez simbola ne bi bilo ni ljudske interakcije ni ljudskog društva.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 517)

Međutim, interakcija je nemoguća ako svaki pojedinac koristi svoj vlastiti skup simbola. Potrebno je da se pojedinci razumiju kako bi se interakcija ostvarila. „Društveni život može se odvijati samo ako su pripadnicima društva simboli uglavnom zajednički.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 517) Kao nastavak na to razmišljanje, Herbert Blumer ističe način na koji značenja nastaju. „...značenja izvire iz procesa interakcije, a nisu naprosto nazočna na početku, oblikujući daljnje postupke.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 519) Dakle Blumer tvrdi da ta značenja nastaju iz interakcija pojedinaca, a ne da je uspostavljaju norme ili društvene institucije. Međutim, ako se interakcija može odvijati samo ako pojedinci posjeduju zajedničke simbole, a zajednički simboli nastaju iz interakcije, dolazi do paradoksa. Interakcija se nije mogla dogoditi bez zajedničkih simbola, a zajednički simboli nisu mogli nastati bez interakcije. Usprkos tome, Blumer tvrdi kako su u središtu društva i nastanka interakcije i zajedničkih simbola pojedinci te ističe kako „je interakcionistička perspektiva potpuna suprotnost

shvaćanju djelovanja kakvo je karakteristično za matičnu sociologiju“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 519) zato što negira makrosociološko shvaćanje kontrole koje društvene norme, vrijednosti i činjenice imaju nad pojedincima. Blumer u svojem objašnjavanju simboličkog interakcionizma također naglašava kako „...ljudska bića djeluju na temelju značenja koja pripisuju predmetima i događajima, umjesto da naprosto reaguju na izvanjske poticaje kao što su društvene sile, ili unutarnje poticaje kao što su organski nagoni. Simbolički interakcionizam stoga odbacuje i društveni i biološki determinizam.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 519)

Walsh tvrdi kako „čovjek aktivno izgrađuje svoj društveni svijet, a ne da društveni sistem, koji je na neki način izvan njegova bića – oblikuje njega.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 507) Međutim, usprkos subjektivnosti i sposobnosti čovjeka da odlučuje, još uvijek postoje uniformirana i predodređena ponašanja u pojedinim situacijama kojih se pojedinci često pridržavaju. Blumer „...prihvaća da je akcija do stanovite mjere strukturirana i rutinirana. On konstatira: 'U većini situacija u kojima ljudi uzajamno djeluju, unaprijed postoji jasna svijest o tome kako valja postupati i kako će drugi postupati'. Međutim, takvo saznanje pruža samo opće odrednice za ponašanje, ono ne nudi točan i detaljan recept za akciju koji se mehanički slijedi u svakoj situaciji. Unutar tih odrednica ima dovoljno mjesta za manevriranje, dogovaranje, uzajamno prilagođavanje i interpretaciju.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 519) Takvo je i razmišljanje George Herbert Meada koji tvrdi da „...čovjek istodobno aktivno stvara društvenu sredinu i daje se od nje oblikovati. Pojedinac započinje i usmjerava vlastitu akciju, dok je istodobno izložen utjecaju stavova i očekivanja okoline u obliku uopćenog drugog.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 518) Dakle pojedinci imaju važnu ulogu u društvu i imaju potpunu slobodu ponašati se kako žele, međutim postoje pravila, tj. opće odrednice koje definiraju neki očekivani tip ponašanja. Štoviše, Blumer priznaje da „...postojanje društvenih institucija i dopušta da one ograničavaju ljudsko ponašanje“, ali ističe kako, „čak i u situacijama u kojima prevladavaju stroga pravila još uvijek ostaje dovoljno prostora za ljudsku inicijativu i kreativnost.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 520)

Iako se simbolički interakcionizam razvio nakon njegovog vremena, jedan od najpoznatijih sociologa koji je pratio i koristio logiku i filozofiju simboličkog individualizma bio je Max Weber. Weber je isticao shvaćanje „da razum i sloboda čine suštinu ljudske prirode“ (M. Đurić, 1987:29) te „da se društvo može shvatiti samo kao proizvod ili način organizacije specifičnih radnji pojedinaca i da, prema tome, osnovna jedinica socioloških analiza može biti samo čovjek i njegovo djelovanje, odnosno djelovanje većeg broja pojedinaca.“ (M. Đurić, 1987:71) Zbog važnosti koju Weber stavlja na pojedinca kao osnovne jedinice sociološke analize, Đurić tvrdi

da je „...Weberovo shvaćanje društva izrazito individualističko i nominalističko po karakteru.“ (M. Đurić, 1987:71)

Weber „tvrdi da su sve kolektivne ličnosti obične hipotetičke konstrukcije, a ne nešto što stvarno postoji. Sa sociološkog stajališta, spomenute društvene tvorevine treba shvatiti kao spletove međusobno povezanih pojedinačnih radnji i treba ih bez izuzetka svesti na djelovanje koje se može razumjeti, tj. na djelovanje konkretnih ljudi koji u njima sudjeluju.“ (M. Đurić, 1987:73)

4.1. Kritika simboličkog interakcionizma

Simbolički interakcionizam kao mikrosociološka teorija fokusira se na pojedinca, na njegovu važnost i ulogu u društvu te stavlja čovjeka u središte društva kao najvažniji faktor. Međutim, simbolički interakcionizam zanemaruje ulogu društva kao totaliteta, društvenih činjenica, institucija, društvenih promjena i sukoba. „Premda simbolički interakcionizam donekle ublažuje strogost društvenog determinizma, mnogi kritičari tvrde da je s time otišao predaleko.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 523) To je vidljivo u preistaknutom fokusu na pojedinačne interakcije pojedinaca na mikro razini. „Interakcioniste često optužuju da promatraju ljudsku interakciju u zrakopraznom prostoru. Oni su skloni usredotočiti se na interakciju malenih razmjera, licem u lice, ne obazirući se posebno na njezin povijesni ili društveni okvir. Oni se koncentriraju na određene situacije i susrete, gotovo ih uopće ne povezujući s povijesnim događajima koji su do njih doveli, ili širim društvenim okvirom u kojem se zbivaju.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 523)

William Skidmore ističe jedan od najvažnijih nedostataka simboličkog interakcionizma. On tvrdi da „... interakcionistima uglavnom nikako ne polazi za rukom da protumače 'zašto se ljudi dosljedno odlučuju da postupaju na zadani način u određenim situacijama, umjesto na sve druge načine na koje bi mogli postupati'.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 523) „Drugim riječima, nikako mu ne uspijeva adekvatno objasniti kako dolazi do standardiziranog normativnog ponašanja, i zašto su pripadnici društva motivirani da djeluju na temelju društvenih normi.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 524) Ta karakteristika služi kao važna i istaknuta točka kritike simboličkog interakcionizma.

Bitno je istaknuti i prije spomenuti paradoks koji glasi da su zajednički simboli nastali kroz interakciju, ali da interakcija nije moguća bez zajedničkih simbola. „Kritičari tvrde kako takva značenja nisu spontano stvorena u interakcijskim situacijama. Naprotiv, sustavno ih generira društvena struktura.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 524) Dakle, iako je pojedinac u središtu

filozofije simboličkog interakcionizma, sociolozi te struje razmišljanja moraju priznati postojanje i utjecaj društvenih normi i strukture. „Premda dokazuju kako akcija nije određena strukturalnim normama, interakcionisti ipak priznaju postojanje takvi normi.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 523)

Zadnja karakteristika simboličkog interakcionizma koju je bitno istaknuti je nemogućnost potpunog definiranja društva kroz gledanje samo na pojedince. Đurić tvrdi da „... individualna stanja svijesti i volje nisu ni jedini ni najvažniji sastavni dio društvene stvarnosti, a još manje se pomoću njih može objasniti sve što se događa u društvenom životu.“ (M. Đurić, 1987:76) Kritičari simboličkog interakcionizma tvrde da „društvo čini totalitet, može se razumjeti samo kao takvo. Različiti su dijelovi društva međusobno povezani i utječu jedni na druge.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 508)

5. Zaključak

Kroz pregled funkcionalizma, konfliktne teorije i simboličkog interakcionizma istaknuli smo temelje njihovih struja razmišljanja, njihove definicije društva i njegovih dijelove, kao i njihove nedostatke.

Funkcionalizam gleda na društvo kao organizam u kojem svaki dio ima i obavlja svoju funkciju. Društvo funkcionira u skladu dokle god svaki dio uspješno odrađuje svoju funkciju. Međutim, funkcionalistička perspektiva gledanja na društvo ne pridodaje pojedincu dovoljnu važnost te ga smatra samo još jednim dijelom društva koji obavlja svoju funkciju. Kritičari funkcionalizma također ističu kako se funkcionalisti ne fokusiraju dovoljno na nejednakosti, društvene promjene i sukobe.

Konfliktna teorija gleda na društvo kao konstantnu arenu sukoba u kojoj su suprotstavljeni dominantna i potlačena skupina. Sociolozi konfliktne teorije tvrde da društvo napreduje jedino kroz konflikt te da se kroz taj konflikt rađaju društvene promjene koje vode u daljnje konflikte. Kao i funkcionalizam, konfliktna teorija kao makrosociološka perspektiva ne obraća pozornost na važnost pojedinca te gleda na društvo kao na cjelinu u kojoj je stalni konflikt dvije skupine. Na isti način na koji funkcionalizam ne obraća pozornost na sukobe i društvene promjene, konfliktna teorija ne obraća pozornost na društvenu statiku i sklad te se ne osvrće na negativne efekte konflikta u društvu.

Simbolički interakcionizam, kao jedina mikrosociološka teorija obrađena u ovom radu, stavlja pojedinca i interakcije među pojedincima u središte društva i društvene stvarnosti. Simbolički interakcionisti tvrde kako društvo nastaje kroz interakcije pojedinaca koje su zasnovane na zajedničkim simbolima. Međutim, simbolički interakcionizam je preokupiran pojedincima te ne obraća pozornost na društvo kao cjelinu te ne njegove dijelove i institucije. Kritičari simboličkog interakcionizma također ističu kako simbolički interakcionizam ne može potpuno objasniti zašto, ako su svi pojedinci potpuno slobodni raditi što god žele, se ipak pridržavaju zacrtanih normi i odrednica koje pred njih postavlja društvena struktura.

Zaključno, složiti ćemo se s Haralambosom, kada kaže da „nikakve teorije ne mogu pretendirati da će objasniti sve, da će uzeti u obzir neizmjernu količinu podataka koji postoje ili obuhvatiti beskrajne načine sagledavanja stvarnosti.“ (M. Haralambos, R. Heald, 1989: 496).

6. Popis literature

1. Afrić, V. (1989.) *Struktura Sociološke Teorije*, Zagreb, ITRO „Naprijed“
2. Đurić, M. (1987.) *Sociologija Maxa Webera*, Zagreb, ITRO „Naprijed“
3. Haralambos, M., Heald, R. (1989.) *Uvod u Sociologiju*, Zagreb, Globus
4. Kuvačić, I. (1988.) *Rasprave o metodi: Problemi pristupa u društvenim znanostima*, Zagreb, ITRO „Naprijed“
5. Merton, R., K. (1979.) *O teorijskoj sociologiji*, Zagreb, Naklada CDD
6. Parsons, T. (1977.) *Društva: Evolucijski i poredbeni pristup*, Zagreb, ITRO AUGUST CESAREC